"सततं यं पिबेत्तोयं न तृप्तिमधिगच्छति। सुद्धः काङ्क्षति तोयन्तु तं तृष्णार्द्दितमादिशेत्। वातजायालक्षणमाह। क्षामाक्षता मारुतसम्भवायां तोदस्तदा शङ्खशिरःसु चापि। स्रोतोनिरोधो विरसञ्च वक्त्रं शीताभिरद्भिश्च विवृद्धिमेति"। शङ्खशिरःसु शङ्खयोः शिरसि च। स्रोतो निरोधः। पित्तजामाह "मूर्च्छाभ्रविद्वेषविलापदाहरक्तेक्षणत्वं प्रततश्च शोषः। शीताभिनन्दो मुखतिक्तता च पित्तात्मिकायां परिधूपनञ्च"। विलापः प्रलापः प्रततश्च शोषः अविरतश्च शोषः। शीताभिनन्दः शीतेच्छा। परिधूपनं कण्ठाद्धूमनिर्गम इव। कफजामाह। "वास्यावरोधात् कफसंवृतेऽग्नौ तृष्णा बलासेन भवेन्नरस्य। निद्रागुरुत्वं मधुरास्यता च तयार्द्दितः शुष्यति चातिमात्रम्"। अग्नौ जठराग्नौ। कफसंवृते स्वकारणकुपितेन कफेनोपरिष्टादाच्छादिते। वास्यावरोधात् अग्नेरुष्मावरोधात्। अवरुद्धानलोष्मणाम्बुवहस्रोतःशोषणात् बलासेन कफेन नरस्य तृष्णा भवेत्। तया तृष्णया अर्द्दितः पीड़ितः शुष्यति कृशो भवति। क्षतजामाह। "क्षतस्य रुक्शोणितनिर्गमाभ्यां तृष्णा चतुर्थी क्षतजा मता तु"। क्षतस्य शस्त्रादिक्षतयुक्तस्य। रुक् पीड़ा। क्षयजामाह। "रसक्षयाद् या क्षयसम्भवा सा तयाभिभूतस्तु निशादिनेषु। पेपीयतेऽम्भः स सुखं न याति तां सन्निपातादिति केचिदाहुः। रसक्षयोत्थानि च लक्षणानि तस्यामशेषेण भिषग् व्यवस्येत्"। रसक्षयलक्षणानि सुश्रुतेनोक्तानि "रसक्षये हृत्पीड़ा कम्पः शोषः शून्यता तृष्णा चेति"। व्यवस्येत् जानीयात्। आमजामाह। "त्रिदोषलिङ्गामसमुद्भवा च हृच्छूलनिष्ठीवनसादकर्त्री"। भुक्तोद्भवामाह। "स्निग्धं तथाम्लं लवणञ्च भुक्तं गुर्वञ्च सेवासु तृषां करोति"। लवणञ्चेति चकारात् कटु च। उपसर्गजामाह "क्षीणस्वरः प्रतायं दीनाननहृदयशुष्कगलतालुः। भवति खलु सोपसर्गात् तृष्णा सा शोषिणी कष्टा"। शोषिणी धातुशोषिणी। उपसर्गानाह। "ज्वरमोहं क्षयः श्वासो वाधिर्य्यं कास एव च। बहिर्निर्गतजिह्वत्वं सप्तैते तदुपद्रवाः"। तद्युक्तायां अरिष्टत्वमाह "ज्वरमोहक्षयकासश्वासाद्युपसृष्टदेहिनाम्। सर्वास्वतिप्रसक्तारोगे कृशानां वमिप्रसक्तानाम्। घोरोपद्रवयुक्तास्तृष्णा मरणाय विज्ञेयाः"। आदिशब्दादतीसारादीनां ग्रहणम्। अतिप्रसक्ताः निरन्तराः। घोरोपद्रवयुक्ताः अतीव सुखशोषादियुताः।

तृष्णाशब्दस्य वस्त्रीशब्देन द्वन्द्वे उभयपदे प्रकृतिस्वरः।

तृष्णाक्षय पु॰ तृष्णायाः क्षयो यत्र। १शान्तिगुणे हेमच॰। ६त॰। २पिपासानाशे च।

तृष्णारि पु॰ ६त॰। १पर्पटे राजनि॰। २तृष्णानाशके च।

तृष्णालु त्रि॰ तृष्णा+अस्त्यर्थे आलु। तृष्णायुक्ते। "तृष्णालुर्भवति पूतनाग्टहीतः" सुश्रु॰।

तृष्य त्रि॰ तृष-ऋदुपधत्वात् क्यप्। १लोभ्ये २एषणीये। भावे क्यप्। २लोभे न॰। तृष्यमस्त्यस्य मतुपि वेदे दीर्घः। तृष्यावत्। तृष्णायुक्ते। "अभ्यवर्षीत्तृष्यावतः प्राष्टष्यागतायाम्" ऋ॰७।१०२।३। तृष्यावतस्तृष्णावतः" भा॰।

तृह हिंसे तु॰ पर॰ सक॰ वेट्। तृहति अतर्हीत् अतृक्षत्।

तृह हिंसे वा चु॰ उ॰ पक्षे रुधा॰ पर॰ सक॰ वेट्। तर्हयति ते तृणेढि अततर्हत् त अतीतृहत् त अतर्हीत् अतृक्षत्। "तृणेढु रामः सह लक्ष्मणेन" भट्टिः।

तॄ तरणे प्लवने अभिभवे च भ्वा॰ प॰ सक॰ सेट्। तरति अतारीत्। ततार। "तरति ब्रह्महत्यां योऽश्वमेधेन यजते" तरति शोकमात्मविद्" श्रुतिः शत॰ब्रा॰१४।७।१।२२ "ततार ताराधिपखण्डधारी" कुमा॰ "क्रमेण तस्मिन्नथ तीर्णदुष्पथे" नैष॰। तेरतुः। तरीरिता तरि(री)ष्यति। तीर्य्यात्। तरीतुं तरितुं तीर्त्वा तीर्य्यते। तारयति तितीर्षति। "तितीर्षुर्दुस्तरं मोहात्" रघुः। "ताञ्च तर्तुं प्रयच्छामीत्यत्रार्षः इडभावः। अति+अतिक्रम्य गमने। "स्वर्गानतितरन्ति ते" हितो॰। "न यस्य कश्चातितितर्त्ति मायाम्" भाग॰८।५।३०। यङ्लुङोरूपम्।

वि+अति+विशेषेण अतिक्रमे। "यदा ते मोहकलिलं बुद्धिर्व्यतितरिष्यति" गीता। [नीम्" भा॰ द्रो॰ २८०।

अभि+उल्लङ्घने। "कथं नाभ्यतरामस्तां पाण्डवानामनीकि-

अव+अवतरणे। "अधोरुदेशादवतार्य्य पादम्" कुमा॰। अवतारः। "अवतरतः सिद्धिपरं शब्दस्य मनोरथस्य वा" मालविकाग्नि॰।

उद्+उत्थाने अक॰। "समुत्तलोत्तीर्णवराहयूथम्" रघुः। उल्लङ्घने सक॰। "उदतारीदुदन्वन्तम्" "उदतारिषुरम्भोधिम्" भट्टिः। [१५५६६ श्लो॰।

निस्+निःशेषेण तरणे। "कथञ्च निस्तरेयामात्" भा॰व॰

वि+दाने। "तडिल्लेखालक्ष्मीर्वितरति पताकावलिरियम्" "ज्योत्स्ना शङ्कामिह वितरति" १ किरा॰।

सम्+सम्यक् तरणे (साँतार देओया)।